

UPOWSZECHNIANIE WIEDZY Z ZAKRESU BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO WŚRÓD STUDENTÓW STUDIÓW WYŻSZYCH JAKO ODPOWIEDŹ NA WYZWANIA WSPÓŁCZESNOŚCI

Paweł Malendowicz

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

Streszczenie. Bezpieczeństwo jest wartością, która w katalogu aksjologicznym demokratycznego państwa prawa należy do najwyższych wartości. Dlatego edukacja dla bezpieczeństwa stała się przedmiotem kształcenia na gimnazjalnym i licealnym etapie edukacyjnym. W zmieniającym się świecie zagadnienie bezpieczeństwa narodowego nabiera jednak nowego znaczenia. Pojawiają się nowe zagrożenia, zarówno społeczne, jak i militarne, co stwarza konieczność sprostania nowym wyzwaniom współczesności. Powoduje to także konieczność rozpoczęcia dyskusji o kształceniu w zakresie nauk o bezpieczeństwie na kierunkach studiów, które nie są bezpośrednio związane z tą dyscypliną naukową. Kształcenie takie może przybrać różne formy. Najistotniejsze jest jednak właściwe określenie efektów i treści kształcenia, które powinny być zgodne z wymogami Krajowych Ram Kwalifikacji.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, edukacja dla bezpieczeństwa, upowszechnianie wiedzy o bezpieczeństwie.

W lipcu 2015 roku Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego skierowało do rektorów uczelni wyższych pismo z prośbą o włączenie się w realizację *Resortowego planu wzmocnienia bezpieczeństwa państwa*. Plan ten został opracowany w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego na podstawie *Planu wzmocnienia bezpieczeństwa państwa*, który został przyjęty przez Radę Ministrów 9 grudnia 2014 roku¹. Nad planem pracowały różne resorty: spraw wewnętrznych, finansów, gospodarki i zdrowia, a także Biuro Bezpieczeństwa Narodowego².

We wspomnianym liście zwrócono uwagę na to, że zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa państwa należą do najważniejszych zadań realizowanych przez szeroko rozumianą administrację publiczną, a wobec zmieniających się uwarunkowań międzynarodowych pojawiają się nowe wyzwania, przed którymi stoi społeczeństwo i instytucje działające w kraju. Podkreślone zostało znaczenie zagadnień z zakresu bezpieczeństwa państwa zawartych w planie resortowym dotyczących kształcenia na poziomie wyższym. Kwestia ta obejmuje nie tylko kształcenie na kierunkach bezpośrednio związanych z obronnością czy też bezpieczeństwem państwa, lecz także na kierunkach, które z tą problematyką mają związek pośredni. Dlatego podsekretarz

¹ List D. Lipińskiej-Nalęcz do rektorów szkół wyższych, 6.07.2015.

² Rząd przyjął plan wzmocnienia bezpieczeństwa państwa, <http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/477396,rzad-kopacz-przyjal-plan-wzmocnienia-bezpieczenstwa-panstwa.html> (8.09.2015).

stanu w ministerstwie zwróciła się z prośbą o podjęcie działań, które miałyby na celu uwzględnienie treści związanych z bezpieczeństwem państwa w programach kształcenia prowadzonych w uczelniach³.

Mając na uwadze powyższy apel, warto rozpocząć dyskusję nad istotą, potrzebą, metodami i efektami kształcenia w zakresie bezpieczeństwa narodowego na studiach wyższych na kierunkach niezwiązanych bezpośrednio z takimi dyscyplinami naukowymi jak nauki o bezpieczeństwie i nauki o obronności.

Bezpieczeństwo narodowe i jego dziedziny

Bezpieczeństwo jest jedną z najważniejszych wartości w katalogu aksjologicznym państwa demokratycznego. Skuteczna prewencja i obrona przed zagrożeniami należą zaś do najważniejszych celów państwa realizowanych przy pomocy przypisanych doń funkcji. Za Waldemarem Kitlerem można przyjąć, że bezpieczeństwo narodowe jest wartością nadrzędną wśród celów państwa, dotyczy zadań obejmujących wartości kluczowe dla trwałości państwa, jego dobrobytu i rozwoju, ważne dla bezpiecznego bytu narodowego i wartości inne. Bezpieczeństwo narodowe określa poziom swobody w osiąganiu tych dążeń. Obejmuje różne działania w obszarze stosunków międzynarodowych i wewnętrznych, których celem jest przeciwstawienie się zagrożeniom i stworzenie pożądaných warunków dla rozwoju państwa. Dotyczy zapewnienia suwerenności, integralności i nienaruszalności granic, a także ochrony społeczeństwa, jego dóbr i środowiska⁴.

Wśród dziedzin (rodzajów) bezpieczeństwa narodowego wymienić należy: bezpieczeństwo polityczne (które jest procesem obejmującym działania mające na celu zapewnienie suwerenności państwa i warunków jego niezakłóconego funkcjonowania), bezpieczeństwo militarne (jego celem jest przeciwdziałanie zagrożeniom mogącym doprowadzić do groźby użycia sił militarnych, które mogą opanować terytorium państwa), bezpieczeństwo ekonomiczne (obejmujące działania podejmowane dla właściwych warunków funkcjonowania gospodarki, koniecznych do przetrwania i rozwoju), bezpieczeństwo społeczne (mające na celu przetrwanie, dobrobyt i zrównoważony rozwój), bezpieczeństwo ekologiczne (które obejmuje działania mające na celu zachowanie środowiska naturalnego), bezpieczeństwo kulturowe (które dotyczy użycia środków pielęgnujących wartości mające służyć zachowaniu tożsamości narodowej), bezpieczeństwo ideologiczne (związane z kształtowaniem wspólnoty światopoglądów w osiąganiu celów narodowych i przeciwstawianiem się ideologiom skrajnym wobec demokracji), bezpieczeństwo powszechne (które

³ List D. Lipińskiej-Nałęcz do rektorów szkół wyższych, 6.07.2015.

⁴ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s. 27-28.

dotyczy bezpieczeństwa ludności cywilnej), bezpieczeństwo publiczne (które obejmuje ochronę porządku prawnego)⁵.

O potrzebie i poziomach edukacji w zakresie bezpieczeństwa

Adam Marcinkowski, autor licznych publikacji dotyczących problematyki bezpieczeństwa, pisał: „Przygotowanie społeczeństwa do aktywności na rzecz szeroko rozumianego bezpieczeństwa jest powinnością wielu podmiotów. Wśród nich są organizacje i instytucje międzynarodowe, organa władz państwowych oraz liczne struktury polityczne i społeczne działające wewnątrz poszczególnych państw”⁶. Najistotniejsze znaczenie ma jednak edukowanie dzieci i młodzieży na poziomie gimnazjalnym i licealnym. Edukacja dla bezpieczeństwa realizowana jest w gimnazjum i liceum w wymiarze 30 godzin od 2009 roku. Autorzy przyjętej wówczas podstawy programowej założyli, że celami kształcenia na poziomie gimnazjum będą: znajomość powszechnej samoobrony i ochrony cywilnej, przygotowanie do działania ratowniczego i nabycie umiejętności udzielania pierwszej pomocy. Cele kształcenia ogólnego w szkołach ponadgimnazjalnych to z kolei: znajomość struktury obronności kraju, przygotowanie do sytuacji zagrożeń i opanowanie zasad pierwszej pomocy⁷.

Treści kształcenia przyporządkowane powyższym celom na poziomie gimnazjum zawierały takie zagadnienia jak:

- główne zadania ochrony ludności i obrony cywilnej,
- ochrona przed skutkami różnorodnych zagrożeń, np. pożarów, katastrof, wypadków,
- źródła promieniowania jądrowego i jego skutki,
- oznakowanie substancji toksycznych w środkach transportowych i magazynach,
- ostrzeganie i alarmowanie ludności o zagrożeniach,
- bezpieczeństwo i pierwsza pomoc.

Treści kształcenia na poziomie liceum częściej natomiast skupiały się na problematyce właściwej bezpieczeństwu militarnemu:

- system obronności Rzeczypospolitej Polskiej,
- siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej,
- ochrona ludności i obrona cywilna,

⁵ Ibidem, s. 44-59.

⁶ A. Marcinkowski, *Edukacja dla bezpieczeństwa a powinności organów państwa*, [w:] J. Gałęski, L. Kacprzak, A. Marcinkowski (red.), *Edukacja a bezpieczeństwo człowieka*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, Piła 2014, s. 18.

⁷ A. Araucz-Boruc, J. Kunikowski, *Uwarunkowania programowe edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] J. Gałęski, L. Kacprzak, A. Marcinkowski (red.), *Edukacja a bezpieczeństwo człowieka*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, Piła 2014, s. 69.

- zagrożenia czasu pokoju, ich źródła, przeciwdziałanie ich powstawaniu, zasady postępowania w przypadku ich wystąpienia i po ich ustąpieniu,
- zagrożenia występujące podczas wojny,
- pierwsza pomoc w nagłych wypadkach⁸.

Edukacja dla bezpieczeństwa na poziomie gimnazjum i liceum właściwie określa cele i treści kształcenia, kompleksowo ujmując problematykę bezpieczeństwa, a także dostosowując ją do wymagań właściwych trzeciemu (gimnazjum) i czwartemu (liceum) etapowi edukacyjnemu. Czyż jednak na poziomie studiów wyższych kształcenie w tym zakresie nie powinno być kontynuowane, pogłębione i poszerzone? Czy jego celem nie powinno być utrwalenie wiedzy i umiejętności, ich zaktualizowanie, właściwsze zrozumienie i wypracowanie wzorców postaw społecznych odpowiadających osobom uzyskującym tytuł zawodowy licencjata lub inżyniera? Czy, jeśli bezpieczeństwo pozostaje jedną z najważniejszych wartości społecznych, absolwenci wyższych uczelni nie powinni dysponować wyższymi kompetencjami społecznymi w działaniach na rzecz jego ochrony, zachowania i utrwalenia?

O sposobach kształcenia studentów w zakresie i na rzecz bezpieczeństwa

Nie udzielając kategorycznie twierdzących odpowiedzi na powyższe pytania, można jednak przyjąć hipotezę, zgodnie z którą kształcenie studentów kierunków niezwiązanych bezpośrednio z naukami o bezpieczeństwie i naukami o obronności jest potrzebne z uwagi na dynamiczny charakter zmian we współczesnym świecie, także w dziedzinie bezpieczeństwa i zagrożeń. Kształcenie studentów studiów wyższych służące bezpieczeństwu narodowemu powinno obejmować jego rodzaje wymienione wyżej, ich istotę zarówno w znaczeniu bezpieczeństwa rozumianego jako proces, jak i jako stan, środki służące osiągnięciu tego stanu, a także tematykę zagrożeń, wobec których środki te należy zastosować dla osiągnięcia stanu bezpieczeństwa.

Współcześnie w katalogach zagrożeń bezpieczeństwa państwa wymienia się najczęściej terroryzm, wojny i migracje, a także zagrożenia społeczne i zagrożenia ekonomiczne wynikające z globalizującej się ekonomii. W określaniu potrzeby kształcenia w zakresie bezpieczeństwa, jak i w doborze celów i treści kształcenia nie należy jednak kierować się ani obsesją związaną z tymi zagrożeniami, ani poczuciem fałszywego bezpieczeństwa. Z uwagi na kompletność i komplementarność założonych efektów kształcenia należy wziąć pod uwagę przede wszystkim wielość rodzajów zagrożeń i natężeń zagrożeń oraz ich dynamikę zmian i prawdopodobieństwo wystąpienia. W formułowaniu treści kształcenia konieczne jest natomiast uwzględnienie wszystkich dziedzin bezpieczeństwa narodowego.

8 Ibidem, s. 69-71.

W kształceniu w zakresie i na rzecz bezpieczeństwa należy wziąć pod uwagę warstwy (wątki, aspekty) wymienione przez Ryszarda Rosę:

- poznawczą, dotyczącą systemu wiedzy o świecie, wojnie, pokoju, istocie i determinantach bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego,
- metodologiczną, dotyczącą metodologii badań nad bezpieczeństwem i jego związkami z innymi dziedzinami życia społecznego i przyrody,
- aksjologiczną, obejmującą problematykę wartości i uczuć, które przejawiają się w kontaktach między ludźmi, narodami i państwami, przez co służą umacnianiu podstaw bezpieczeństwa,
- prakseologiczną, której celem jest stworzenie systemu reguł działania sprzyjających racjonalizacji i skuteczności wysiłków zmierzających do realizacji najważniejszych wartości: prawdy, sprawiedliwości, wolności, demokracji, praw człowieka, praw narodów, bezpieczeństwa ludzi, świata przyrody i pokoju⁹.

Mając na uwadze powyższe wskazówki, można wyróżnić trzy drogi (sposoby) upowszechniania wiedzy o bezpieczeństwie wśród studentów kierunków niezwiązanych z naukami o bezpieczeństwie i obronności:

- 1) włączenie treści kształcenia z zakresu nauk o bezpieczeństwie do programów wykładów, ćwiczeń i laboratoriów przedmiotów ogólnych, podstawowych i kierunkowych różnych kierunków studiów,
- 2) wprowadzenie obowiązkowego kształcenia z zakresu nauk o bezpieczeństwie w formie nowego przedmiotu (wykładu), w określonym wymiarze godzin i z określonym zasobem punktów ECTS,
- 3) wprowadzenie fakultatywnych wykładów ogólnouczeniowych w zakresie nauk o bezpieczeństwie.

Wymienione formy kształcenia nie są jednak pozbawione wad i braków. Pierwsza z propozycji, obejmująca włączenie treści kształcenia z zakresu nauk o bezpieczeństwie do programów zajęć z przedmiotów ogólnych, podstawowych i kierunkowych różnych kierunków studiów, możliwa jest do zrealizowania wyłącznie na wybranych kierunkach obejmujących ściśle określone obszary wiedzy, dziedziny nauki i dyscypliny naukowe, wskazane w *Rozporządzeniu ministra nauki i szkolnictwa wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 roku w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych*¹⁰. Mogą nimi być w obszarze i dziedzinie nauk humanistycznych takie dyscypliny jak: historia, filozofia, kulturoznawstwo, nauki o zarządzaniu. Nie byłoby to jednak możliwe w kształceniu na kierunkach związanych z takimi dyscyplinami

⁹ R. Rosa, *Bezpieczeństwo i pokój na przełomie wieków i tysiącleci (refleksje filozoficzno-edukacyjne)*, [w:] J. Knopek, A. Marcinkowski (red.), *Polityka regionalna a historyczna i obronna świadomość Polaków. W 80. rocznicę przyłączenia Chojnic do Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2001, s. 376-377.

¹⁰ *Rozporządzenie ministra nauki i szkolnictwa wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 roku w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych*, Op.U. 2011, nr 179, poz. 1065.

jak bibliologia i informatologia, czy historia sztuki, które są również dyscyplinami naukowymi w obszarze i dziedzinie nauk humanistycznych. W obszarze i dziedzinie nauk społecznych znajdują się nauki o bezpieczeństwie i nauki o obronności. Poza nimi włączenie treści kształcenia z zakresu nauk o bezpieczeństwie do programów zajęć możliwe jest do zrealizowania na kierunkach obejmujących nauki o polityce, nauki o polityce publicznej, pedagogikę, psychologię, socjologię, w mniejszym zakresie nauki o mediach oraz nauki o poznaniu i komunikacji społecznej. W obszarze nauk społecznych w dziedzinie nauk ekonomicznych warunki merytoryczne mogłaby spełniać ekonomia i nauki o zarządzaniu, ale już nie towaroznawstwo. W obszarze nauk społecznych w dziedzinie nauk prawnych znalazły miejsce nauki o administracji, prawo, prawo kanoniczne. Włączenie treści kształcenia do pierwszych dwóch byłoby pożądane, szczególnie z uwzględnieniem prawnych aspektów np. systemu bezpieczeństwa narodowego lub stosunków międzynarodowych.

W obszarze nauk ścisłych znajdują się dziedziny: nauk matematycznych, nauk fizycznych i nauk chemicznych. W pierwszej z nich mieści się matematyka i informatyka, w drugiej astronomia, biofizyka, fizyka i geofizyka, a w trzeciej biochemia, biotechnologia, chemia, ochrona środowiska, technologia chemiczna. Do programów wszystkich z nich możliwe byłoby włączenie treści z zakresu nauk o bezpieczeństwie, ale miałyby to ograniczony wymiar, sprowadzający się do treści właściwych naukom ścisłym, pozbawionych ich humanistycznego i społecznego znaczenia, opisu i analizy. Podobnie w przypadku obszaru nauk przyrodniczych, a w nim dziedziny nauk biologicznych i dziedziny nauk o Ziemi, gdzie tylko geografia poszerzona o geografę polityczną, gospodarczą i militarną mogłaby spełniać określone wymagania. W zakresie nauk technicznych, a w nich w dziedzinie nauk technicznych, energetyka poszerzona o tematykę bezpieczeństwa energetycznego wypełniałaby częściowo postulat rozszerzenia treści kształcenia o problematykę bezpieczeństwa. W przypadku obszaru nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych, a w nim dziedziny nauk rolniczych, dziedziny nauk leśnych oraz dziedziny nauk weterynaryjnych tylko dyscyplina ochrona i kształtowanie środowiska mogłaby spełniać określone wymagania w zakresie bezpieczeństwa ekologicznego. W obszarze nauk medycznych i nauk o zdrowiu oraz nauk o kulturze fizycznej tylko niektóre aspekty kształcenia mogłyby zostać uznane za zbieżne z treściami w zakresie nauk o bezpieczeństwie. Analogii próżno szukać w obszarze sztuki.

Nie jest trudno uzupełnić przedmiotowe treści i cele kształcenia na kierunkach z zakresu nauk społecznych czy humanistycznych o treści z zakresu bezpieczeństwa państwa, ale w przypadku innych obszarów wiedzy wydaje się to sprzeczne z merytoryką kierunkową, będącą konsekwencją przyjętych efektów kształcenia dla obszaru wiedzy. Stąd propozycja wprowadzenia do programów kształcenia nowego przedmiotu (modułu) obejmującego najistotniejsze treści kształcenia w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Jeśli byłby to przedmiot wykładany jako obowiązkowy,

to zbudowanie sylabusu przedmiotowego musiałyby być oparte na efektach przypisanych obszarowi nauk społecznych, wszak nauki o bezpieczeństwie właśnie w tym obszarze zostały umiejscowione. Podobnie jest z przedmiotem wychowanie fizyczne (wf), którego sylabusy zawierają efekty właściwe nie danemu kierunkowi studiów przypisanemu do danego obszaru, ale obszarowi nauk medycznych, nauk o zdrowiu oraz nauk o kulturze fizycznej. Również wprowadzenie takiego przedmiotu jako ogólnouczeniowego i fakultatywnego wymagałoby sporządzenia sylabusu opartego na takich obszarowych efektach kształcenia. Różnica polega jednak na tym, że ogólnouczeniowy wykład fakultatywny objąłby zasięgiem tylko część studentów, ale byłby zgodny z obyczajem i dobrą praktyką uniwersytecką dotyczącą swobody wyboru treści kształcenia i wykładowców. Z kolei wykład obowiązkowy nie spełniłby tych warunków, ale jako obowiązkowo wprowadzony do programów kształcenia na kierunkach studiów mógłby być wykładem, który realizowany byłby na zasadach właściwych innym wykładom na uczelniach. Te zaś same decydują o obowiązku lub braku obowiązku uczestnictwa w wykładach. Nieobowiązkowość wykładu, w odróżnieniu od innych form zajęć, jest obyczajem akademickim.

Przedmiot: nauka o bezpieczeństwie

Niezależnie czy nowy przedmiot byłby wykładany na wszystkich kierunkach studiów (niezwiązanych bezpośrednio z takimi dyscyplinami naukowymi jak nauki o bezpieczeństwie i nauki o obronności), czy przybrałby formę wykładu fakultatywnego i ogólnouczeniowego, niezbędne do jego zrealizowania jest ustalenie celów przedmiotu, sformułowanie przedmiotowych efektów kształcenia w ramach obszaru wiedzy nauk społecznych, sformułowanie treści kształcenia w odniesieniu do przedmiotowych efektów kształcenia, określenie metod kształcenia, wskazanie sposobów weryfikacji osiągniętych efektów, sporządzenie wykazu dostępnej literatury, określenie godzinowe nakładu pracy studenta oraz sporządzenie bilansu punktów ECTS w oparciu o czas pracy studenta.

Ustalenie celów przedmiotu musi się odbyć w oparciu o opis efektów kształcenia w obszarze kształcenia w zakresie nauk społecznych dla zdobycia kwalifikacji pierwszego stopnia. Selekcjonując efekty właściwe ogólnoakademickiemu profilowi kształcenia, należy zwrócić uwagę na ich treści w kategorii wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, które należy uszczegółowić. Uwzględniając ten podział i ogólny charakter (jeszcze nieuszczegółowiony), po zakończeniu wykładu student:

- ma podstawową wiedzę o różnych rodzajach struktur i instytucji społecznych (kulturowych, politycznych, prawnych, ekonomicznych), w szczególności ich istotnych elementach,
- ma podstawową wiedzę o relacjach między strukturami i instytucjami społecznymi w skali krajowej, międzynarodowej i międzykulturowej,

- zna metody i narzędzia, w tym techniki pozyskiwania danych, właściwe dla dziedzin nauki i dyscyplin naukowych typowych dla studiowanego kierunku studiów (ale w tym przypadku nauki o bezpieczeństwie), pozwalające opisywać struktury i instytucje społeczne oraz procesy w nich i między nimi zachodzące,
- ma wiedzę o normach i regułach (prawnych, organizacyjnych, moralnych, etycznych) organizujących struktury i instytucje społeczne i rządzących nimi prawidłowościach oraz ich źródłach, naturze, zmianach i sposobach działania,
- ma wiedzę o procesach zmian struktur i instytucji społecznych oraz ich elementów, o przyczynach, przebiegu, skali i konsekwencjach tych zmian,
- ma wiedzę o poglądach na temat struktur i instytucji społecznych oraz rodzajów więzi społecznych i o ich historycznej ewolucji,
- potrafi prawidłowo interpretować zjawiska społeczne (kulturowe, polityczne, prawne, ekonomiczne) w zakresie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych właściwych dla studiowanego kierunku studiów (ale w tym przypadku nauki o bezpieczeństwie),
- potrafi właściwie analizować przyczyny i przebieg konkretnych procesów i zjawisk społecznych (kulturowych, politycznych, prawnych, gospodarczych) w zakresie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych właściwych dla studiowanego kierunku studiów (w tym przypadku nauki o bezpieczeństwie),
- potrafi prognozować procesy i zjawiska społeczne (kulturowe, polityczne, prawne, ekonomiczne) z wykorzystaniem standardowych metod i narzędzi w zakresie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych właściwych dla studiowanego kierunku studiów (ale w tym przypadku nauki o bezpieczeństwie),
- analizuje proponowane rozwiązania konkretnych problemów i proponuje w tym zakresie odpowiednie rozstrzygnięcia,
- posiada umiejętność rozumienia i analizowania zjawisk społecznych,
- potrafi odpowiednio określić priorytety służące realizacji określonego przez siebie lub innych zadania,
- potrafi uzupełniać i doskonalić nabytą wiedzę i umiejętności¹¹.

Celem ogólnym przedmiotu powinno być pogłębienie i uaktualnienie wiedzy z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa i scalenie wiedzy z różnych dziedzin bezpieczeństwa narodowego. Cele szczegółowe to natomiast:

- przekazanie studentom wiedzy obejmującej podstawową terminologię związaną z bezpieczeństwem,
- przypomnienie studentom najważniejszych wartości i zasad stanowiących podstawę bezpieczeństwa państwa,

¹¹ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 roku w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, Op.U. 2011, nr 253, poz. 1520.

- nabycie przez studentów umiejętności i kompetencji społecznych w zakresie rozpoznawania zagrożeń dla bezpieczeństwa i przewidywania ich konsekwencji dla państwa i społeczeństwa, jak również określania środków przeciwdziałania i walki z zagrożeniami,
- nabycie przez studentów wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych w zakresie podstawowej znajomości aktów prawnych, a także nazywania i rozróżniania instytucji tworzących system bezpieczeństwa narodowego.

Znając cele przedmiotu, należy opisać efekty przedmiotowe kształcenia w zakresie nauki o bezpieczeństwie. Powinny być one odpowiedzią na pytania: co student po zakończeniu kształcenia wie, co umie i jakie ma kompetencje społeczne? A zatem student:

- w kategorii „wiedza”: definiuje, opisuje, nazywa i określa podstawowe pojęcia związane z bezpieczeństwem, identyfikuje, wskazuje i opisuje podstawowe wartości i zasady wpływające na bezpieczeństwo państwa, rozpoznaje zagrożenia dla bezpieczeństwa i wskazuje środki przeciwdziałania im i walki z nimi,
- w kategorii „umiejętności”: klasyfikuje i analizuje zagrożenia dla bezpieczeństwa, przewiduje ich skutki, tłumaczy ich przyczyny, ocenia możliwości walki z nimi i proponuje zastosowanie środków przeciwdziałania im w oparciu o wiedzę o prawie, środkach i instytucjach bezpieczeństwa narodowego,
- w kategorii „kompetencje społeczne”: akceptuje, docenia i wspiera wartości właściwe demokratycznemu państwu prawa, jako charakterystyczne dla państwa działającego na rzecz dobra wspólnego i pokojowo koegzystującego we wspólnocie międzynarodowej.

Na podstawie efektów kształcenia (a więc celów, które nauczyciel akademicki zamierza osiągnąć) formułuje się treści kształcenia. Jeśli przyjąć, że wykład z nauki o bezpieczeństwie miałby wymiar 30 godzin w jednym semestrze, wówczas mogłby zawierać następujące tematy i zagadnienia:

- Pojęcie bezpieczeństwa: bezpieczeństwo narodowe i jego rodzaje, metodologia badań nad bezpieczeństwem.
- Patriotyzm: dawne i współczesne rozumienie patriotyzmu, znaczenie postaw patriotycznych dla bezpieczeństwa państwa.
- Demokratyczne państwo prawne: zasady demokracji, zalety i wady demokracji, uwarunkowania demokracji, czynniki sprzyjające trwałości demokracji.
- Systemy polityczne współczesnych państw i ich wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne i międzynarodowe: zasady i struktury systemów politycznych wybranych państw Europy, Ameryki Północnej i Azji, ocena polityki międzynarodowej mocarstw.
- Współczesne ideologie, partie polityczne i ruchy społeczne: przewodnie idee współczesnych ideologii politycznych, radykalizm ideologiczny i ekstremizm partii i ruchów społecznych a bezpieczeństwo państwa.

- Zagrożenia dla bezpieczeństwa ładu międzynarodowego: wojny, terroryzm (w tym cyberterroryzm), migracje.
- Współczesne zagrożenia społeczne i ich wpływ na bezpieczeństwo państwa: bezrobocie i ubóstwo, przemoc, przestępczość, alkoholizm i narkomania, prostytutka, wykorzystywanie seksualne, sekty, fanatyzm religijny.
- Postępowanie w sytuacjach zagrożeń: zarządzanie kryzysowe, obrona cywilna, zachowania społeczne w sytuacji klęsk żywiołowych i katastrof, agresji zbrojnej i ataku terrorystycznego.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej i inne akty prawa krajowego i międzynarodowego.
- Struktura organów władzy państwowej w systemie bezpieczeństwa narodowego.
- Instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego, ich kompetencje i zadania: Policja, Prokuratura, Straż Graniczna, Biuro Ochrony Rządu, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Służba Kontrwywiadu Wojskowego, Służba Wywiadu Wojskowego, Żandarmeria Wojskowa, inne struktury, inspekcje i straże.
- Instytucje i organizacje bezpieczeństwa międzynarodowego, ich zadania i kompetencje: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Sojusz Północnoatlantycki, Unia Europejska, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.
- Środki realizacji bezpieczeństwa państwa: środki polityczne, środki ekonomiczne, rola dyplomacji we współczesnych stosunkach międzynarodowych.
- Bezpieczeństwo militarne Polski: rodzaje i stan polskich sił zbrojnych, liczebność, uzbrojenie, budżet, Narodowe Siły Rezerwowe, otoczenie militarne Polski, sojusze międzynarodowe, udział w operacjach międzynarodowych, Ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej.

Wymienione treści kształcenia w ostatnich latach stały się przedmiotem zainteresowań licznych zastępów naukowców. Stąd dostęp do literatury i jej wybór nie powinny powodować trudności. W sporządzaniu bibliografii przedmiotu warto zwrócić uwagę na publikacje, których dobór w pełni wyczerpałby treści i zamierzone efekty kształcenia, a do których zaliczyć można podręczniki, rozprawy i artykuły takich autorów jak: Waldemar Kitler, Maciej Świdorski, Stanisław Sulowski, Ryszard Jakubczak, Krzysztof Liedel.

Decyzja o doborze metod dydaktycznych w celu osiągnięcia zamierzonych efektów kształcenia powinna należeć do nauczyciela akademickiego prowadzącego wykład. Przy czym właściwe byłoby, aby był on samodzielnym pracownikiem nauki, którego dorobek naukowy odpowiada obszarowi nauk społecznych. Wśród proponowanych metod dydaktycznych warto zwrócić uwagę na np.:

- wykład tradycyjny,
- wykład multimedialny,
- prezentację,
- pokaz.

W zakresie sposobu weryfikacji osiąganych efektów należy uwzględnić końcową formę zaliczenia przedmiotu. Właściwe byłoby, aby przedmiot kończyło zaliczenie, a sposobem weryfikacji było zaliczenie ustne (rozmowa, dyskusja, grupowa bądź indywidualna). Wybór takiego sposobu jest uzasadniony z uwagi na to, że nauka o bezpieczeństwie byłaby przedmiotem spoza danego obszaru nauk, a dyskusja i rozmowa bliższe są idei i zasadom nauk społecznych i humanistycznych.

Przyjmując, że nakład pracy studenta byłby równy 30 godzinom zajęć w formie kontaktu z wykładowcą oraz np. dwóm godzinom „kontaktowym” w formie konsultacji indywidualnych, należy przyznać przedmiotowi 2 punkty ECTS. Zgodnie z zasadami 1 punkt odpowiada 25-30 godzinom. W tym przypadku 30 godzin wykładu i dwie godziny konsultacji zostałyby uzupełnione o 18 godzin przygotowania indywidualnego do zajęć, zapoznania się z literaturą przedmiotu, aktami prawnymi i innymi dokumentami oraz przygotowania się do zaliczenia.

Taki program kształcenia musiałby zostać jednak zmodyfikowany, gdyby był prowadzony na kierunku studiów o profilu praktycznym. „Upraktycznienie” polegałoby na rozważeniu wprowadzenia formy zajęć w postaci ćwiczeń praktycznych zamiast wykładu, odpowiednim dostosowaniu celów przedmiotowych i zamierzonych efektów kształcenia do obszarowych efektów kształcenia przewidzianych w Krajowych Ramach Kwalifikacji, a także w doborze praktycznych metod dydaktycznych. Wśród tych ostatnich wymienić należy przede wszystkim pracę samodzielną, ćwiczenia grupowe i zajęcia terenowe.

Kształcenie specjalnościowe w zakresie bezpieczeństwa

Poza wymienionymi możliwymi formami kształcenia należy uwzględnić także kształcenie specjalnościowe na kierunkach, które merytorycznie mogą łączyć kierunkowe efekty i treści kształcenia ze specjalnościowymi efektami i treściami kształcenia obejmującymi właśnie nauki o bezpieczeństwie. Jest to możliwe na różnych kierunkach studiów, choć najpowszechniejsze jest na politologii i pedagogice. Warto wymienić kilka przykładów.

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile (PWSZ) kształci studentów politologii w zakresie specjalności „bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe” na studiach pierwszego stopnia o profilu praktycznym. W toku studiów realizuje treści kształcenia obejmujące takie przedmioty jak: filozofia bezpieczeństwa, podstawy prawa, polityka obronna państwa, współczesne zagrożenia bezpieczeństwa, obrona cywilna i ochrona ludności, instytucje i organizacje bezpieczeństwa w Polsce, bezpieczeństwo

ekologiczne, systemy bezpieczeństwa ekologicznego w Polsce i Unii Europejskiej, międzynarodowe prawo humanitarne, systemy ratownictwa w Polsce, ratownictwo ogólne i specjalistyczne, psychologia interwencji kryzysowej, zarządzanie kryzysowe, infrastruktura zarządzania kryzysowego, bezpieczeństwo międzynarodowe, metodyka bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego, historia obronności i systemów bezpieczeństwa, komunikowanie społeczne w zarządzaniu kryzysowym, monitorowanie zagrożeń i ochrona bezpieczeństwa ludności, bezpieczeństwo danych i informacji niejawnych.

Absolwent politologii i specjalności w PWSZ w Pile powinien umieć łączyć wiedzę kierunkową z szeroko rozumianą problematyką bezpieczeństwa i porządku publicznego w sytuacjach kryzysowych w różnych wymiarach ludzkiej egzystencji. Powinien także być przygotowany do podejmowania decyzji w sytuacjach kryzysowych, pracy w gminnych, powiatowych i wojewódzkich zespołach reagowania kryzysowego, ośrodkach interwencji kryzysowej, w samorządach terytorialnych i ich odpowiednich ogniwach odpowiedzialnych za współpracę cywilno-wojskową. Studenci studiów stacjonarnych odbywają praktykę zawodową w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych w okresie wakacji. Praktyka może odbywać się w: Centrum Powiadamiania Ratunkowego, jednostkach ratowniczo-gaśniczych Państwowej Straży Pożarnej, zespołach ratownictwa medycznego i szpitalnym oddziale ratunkowym, Centrum Pomocy Rodzinie, gminnych zespołach reagowania, powiatowych i wojewódzkich centrach zarządzania kryzysowego. Celem tak zorganizowanej praktyki jest zapoznanie się ze strukturą organizacyjną, zadaniami jednostek oraz dokumentacją planistyczną i operacyjno-ratowniczą¹².

Instytut Nauk Politycznych na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (UKW) prowadzi studia politologiczne na drugim stopniu kształcenia wyższego o profilu ogólnoakademickim. Studenci kształcą się tam na specjalności bezpieczeństwo wewnętrzne, w ramach której realizują jeden z dwóch (do wyboru) bloków: porządek publiczny lub zarządzanie kryzysowe. W ramach pierwszego prowadzone są przedmioty: podstawy prawa karnego i prawa wykroczeń, system powiadamiania ratunkowego w Polsce, zadania gminy w zakresie porządku publicznego, organizacje pozarządowe w kształtowaniu bezpieczeństwa lokalnego, profilaktyka kryminalna i społeczna, porządek publiczny a prawa człowieka, organizacja działań ratowniczo-gaśniczych, bezpieczeństwo imprez masowych i zgromadzeń publicznych. Blok drugi obejmuje przedmioty: zintegrowany system zarządzania kryzysowego w Polsce, zarządzanie bezpieczeństwem wewnętrznym, służby, inspekcje i straże w gminnym systemie zarządzania kryzysowego, działalność samorządu terytorialnego w sytuacji nadzwyczajnej, infrastruktura krytyczna i bezpieczeństwo informatyczne, organizacja i zadania Obrony Cywilnej, Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy, policja w przeciwdziałaniu sytuacjom kryzysowym.

¹² Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, <http://www.pwsz.pila.pl/pl/instituty/institut-humanistyczny/kierunek-politologia/bezpieczenstwo-i-zarzadzanie-kryzysowe.html> (10.09.2015).

Absolwent studiów politologicznych na UKW powinien dysponować wiedzą z zakresu nauk o polityce, rozumieć zjawiska i procesy polityczne zachodzące we współczesnym świecie, mieć wiedzę na temat bezpieczeństwa wewnętrznego związanego z systemem bezpieczeństwa państwa, posiadać umiejętności analizy i oceny procesów dotyczących bezpieczeństwa i porządku publicznego w państwie, w tym identyfikacji i właściwej interpretacji potencjalnych zagrożeń, właściwie oceniać ryzyko, mieć wiedzę dotyczącą stosowania zasad prawnych oraz procedur bezpieczeństwa, umieć zarządzać sytuacjami kryzysowymi, powodowanymi zarówno przyczynami naturalnymi (np. klęski żywiołowe, katastrofy naturalne), jak i nienaturalnymi (np. awarie techniczne, zakłócenia porządku publicznego w czasie imprez masowych, zagrożenia o charakterze terrorystycznym itp.). Dzięki procesowi kształcenia i nabytym umiejętnościom absolwent tej specjalności powinien być przygotowany do pracy w służbach mundurowych, jak: Policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Biuro Ochrony Rządu, Straż Miejska, wojsko czy Służba Więzienna. Może także pracować w instytucjach sektora publicznego i prywatnego odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa¹³.

Instytut Pedagogiki na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UKW kształci studentów na kierunku pedagogika i specjalności edukacja obywatelska i bezpieczeństwo publiczne. Są to studia pierwszego stopnia o profilu ogólnoakademickim. Poza przedmiotami kierunkowymi program kształcenia obejmuje takie przedmioty jak: edukacja patriotyczna i obywatelska, filozofia polityki i teorie demokracji, współczesne ustroje państwowe i systemy polityczne, podstawy prawne bezpieczeństwa publicznego, etyka w działaniu, funkcjonowanie demokracji przedstawicielskiej, prawa człowieka i wolności obywatelskie, rola mediów w kształtowaniu bezpieczeństwa publicznego, historia obronności i systemów bezpieczeństwa, teoretyczne aspekty bezpieczeństwa międzynarodowego i wewnętrznego, warsztaty z ratownictwa medycznego i udzielania pomocy przedlekarskiej, współczesne konflikty społeczne i wojskowe, wybrane elementy kryminologii i profilaktyka społeczna, dialog i komunikacja społeczna, determinanty i rodzaje zagrożeń społeczności lokalnych, polityka społeczna w zakresie bezpieczeństwa i jej modele, warsztaty z prewencyjnej i dochodzeniowej pracy służb publicznych, nowe ruchy społeczne i religijne, wiedza o społeczeństwie obywatelskim, etyka zawodowa funkcjonariuszy i pracowników służb publicznych, organizacje pozarządowe a bezpieczeństwo publiczne, zarządzanie bezpieczeństwem na poziomie lokalnym.

Celem specjalności jest wykształcenie specjalistów zajmujących się monitorowaniem bezpieczeństwa, którzy potrafią organizować pomoc poszkodowanym w następstwie wypadków, klęsk żywiołowych, zahamować rozwój wstępnych zagrożeń oraz ograniczyć straty i zniszczenia. Studenci poznają zagadnienia z zakresu ciągłego

¹³ Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Portal rekrutacyjny, <http://www.rekrutacja.ukw.edu.pl/oferta/studia-drugiego-stopnia/politologia-magisterskie#.VfFX3n0ud-Q> (10.09.2015); Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, http://www.nauki-polityczne.ukw.edu.pl/jednostka/nauki_polityczne_instytut/kierunki_studiow/19167 (10.09.2015).

diagnozowania i monitorowania zagrożeń, sytuacji kryzysowych w życiu społeczno-politycznym na poziomie lokalnym i regionalnym, kreowania polityki bezpieczeństwa i porządku publicznego, normalizowania sytuacji po wydarzeniach kryzysowych, opracowania zintegrowanego programu zarządzania w sytuacjach kryzysowych, planów zarządzania informacją oraz zarządzania projektami bezpieczeństwa i porządku publicznego. Student zdobywa umiejętności praktyczne umożliwiające podejmowanie działań edukacyjnych w zakresie edukacji obywatelskiej i bezpieczeństwa publicznego w środowisku lokalnym, regionie bądź euroregionie. Absolwent uzyskuje także kwalifikacje do podjęcia pracy jako pracownik administracji rządowej i samorządowej, funkcjonariusz lub pracownik cywilny służb mundurowych, koordynator do spraw bezpieczeństwa w placówkach oświatowych, pracownik krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, obrony cywilnej, centrum zarządzania kryzysowego, struktur samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, instytucji współpracujących z Unią Europejską oraz placówek oświatowych realizujących program ścieżek edukacyjnych wspomagających edukację obywatelską i kształtowanie tożsamości narodowej w społeczeństwie polskim, nauczyciel przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa (po uzupełnieniu wykształcenia o przygotowanie nauczycielskie)¹⁴.

Przedstawiona koncepcja osiągania efektów i realizowania treści kształcenia z zakresu nauk o bezpieczeństwie na kierunkach studiów niezwiązanych bezpośrednio z tą dyscypliną jest w zamierzeniu wstępem do dyskusji nad zasadnością i ewentualnie formami kształcenia w tym zakresie. Przytoczone efekty i zaprezentowane treści mają charakter propozycji, jednej z wielu możliwych. Z zasady bowiem autorem treści w sylabusie powinien być nauczyciel akademicki prowadzący przedmiot.

Warto także podjąć szerszą debatę nad innymi formami kształcenia w zakresie nauk o bezpieczeństwie. Dyskusja nad tym problemem powinna dążyć do odpowiedzi na pytanie o to, czy kształcenie specjalnościowe zaspokaja obecne potrzeby społeczne, czy też należy je uzupełnić o nowe formy, efekty i treści.

Powyższe zagadnienia powinny także stać się przedmiotem zainteresowania nie tylko przedstawicieli nauk o bezpieczeństwie, lecz także politologów i pedagogów, którzy do dyskusji powinni wnieść nowe wartości, perspektywy badawcze i koncepcje przydatne dla kompleksowego i komplementarnego kształcenia w tym zakresie.

¹⁴ Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Portal rekrutacyjny, <http://www.portalrekrutacyjny.ukw.edu.pl/oferta/studia-pierwszego-stopnia/edukacja-obywatelska-bezpieczenstwo#.VfFXvn0ud-T> (10.09.2015).

BIBLIOGRAFIA

1. ARAUCZ-BORUC A., KUNIKOWSKI J., *Uwarunkowania programowe edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] J. Gałęski, L. Kacprzak, A. Marcinkowski (red.), *Edukacja a bezpieczeństwo człowieka*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, Piła 2014.
2. Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, http://www.naukipolityczne.ukw.edu.pl/jednostka/nauki_polityczne_instytut/kierunki_studiow/19167 (10.09.2015).
3. KITLER W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
4. *List D. Lipińskiej-Nałęcz do rektorów szkół wyższych*, 6.07.2015.
5. MARCINKOWSKI A., *Edukacja dla bezpieczeństwa a powinności organów państwa*, [w:] J. Gałęski, L. Kacprzak, A. Marcinkowski (red.), *Edukacja a bezpieczeństwo człowieka*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, Piła 2014.
6. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, <http://www.pwsz.pila.pl/pl/instytuty/instytut-humanistyczny/kierunek-politologia/bezpieczenstwo-i-zarządzanie-kryzysowe.html> (10.09.2015).
7. ROSA R., *Bezpieczeństwo i pokój na przełomie wieków i tysiącleci (refleksje filozoficzno-edukacyjne)*, [w:] J. Knopek, A. Marcinkowski (red.), *Polityka regionalna a historyczna i obronna świadomość Polaków. W 80. rocznicę przyłączenia Chojnic do Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2001.
8. *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 roku w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego*, Dz.U. 2011, nr 253, poz. 1520.
9. *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 roku w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych*, Dz.U. 2011, nr 179, poz. 1065.
10. *Rząd przyjął plan wzmocnienia bezpieczeństwa państwa*, <http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/477396,rzad-kopacz-przyjal-plan-wzmocnienia-bezpieczenstwa-panstwa.html> (8.09.2015).
11. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Portal rekrutacyjny, <http://www.rekrutacja.ukw.edu.pl/oferta/studia-drugiego-stopnia/politologia-magisterskie#.VfFX3n0ud-Q> (10.09.2015).
12. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Portal rekrutacyjny, <http://www.portalrekrutacyjny.ukw.edu.pl/oferta/studia-pierwszego-stopnia/edukacja-obywatelska-bezpieczenstwo#.VfFXvn0ud-T> (10.09.2015).

**POPULARIZATION OF NATIONAL SECURITY KNOWLEDGE AMONG THE
STUDENTS OF HIGHER EDUCATION AS THE ANSWER TO CHALLENGES
OF CURRENT TIMES**

Abstract. According to an axiological catalogue of a democratic state of law, security falls within the categories of the highest values. Therefore, education about security has become a subject at the middle and secondary levels of school education. In a constantly changing world, the issue of national security has been, however, acquiring a new meaning. New threats have appeared, not only social but also military, what creates the necessity of facing up to new challenges of recent developments. It also creates the need for starting a discussion concerning security education and training, especially in those fields of studies that are not directly connected with this academic discipline. Such education may take on various forms. However, the most essential thing is to determine properly the effects and contents of education in accordance with the law at hand.

Keywords: security, education for security, popularization of security knowledge.